

BESZÁMOLÓ A BEOGRÁDI ÍRÓKONGRESSZUSON

Írta: Zogovics Radován

(III. rész)

Az irodalom mondja el népünknek, mi mindent végzett, hogy művének, mint történelmi egésznek, mint gyökeres átfejlődésnek s az abból nyíló távlatok kimeríthetetlen erőinek és lehetőségeinek tudatára ébredjen, hogy — tudva mit végzett — tudatában legyen annak is, mi mindent tud elvégezni és mi mindent kell elvégeznie. Mindezt megmondani a népnek egyszerű és szemléltető szavakkal — ez az irodalom igazi feladata, célja és tartalma. Olyan feladat és eszme, amelyet már Nyegos meghatározott. A feladatnak ilyen felfogása és az irodalomnak ilyen értelmezése már alapjában a fontos elméleti és a gyakorlattal kapcsolatos elméleti kérdések megoldása az irodalomban: az irodalmi kép valóságosága a realizmus, az irodalmi hős kérdése, az úgynevezett távolságok megjelölése a célzatos és tiszta irodalom problémái, stb.

Ha a mai irodalom Nyegos, Presern, Markovics Szvetozár, Zmaj, Jaksics, Mazsuranics és Cankár folytatása és továbbfejlesztése kell hogy legyen a felfogásban és alkotásban: akkor feladatai világosak és világosan meghatározott az útja is.

Korszerű irodalmunk mindenekelőtt olyan feladatok előtt áll, hogy jelen történelmünk nehéz és dicső fejezeteit, társadalmunkat, a mai embert művészi eszközökkel széles alapokon és elveken kifejezte. Ez gyakorlatilag azt jelenti, az író azon feladat előtt áll, hogy leírja az ötévi népfelszabadító harcok, az ujjaépítés és kiépítés esztendeinek, az ember megújódásának vagy a másik oldalon eltévelyedéseinek nagy, döntő eseményeit visszamelőleg napjainkig vagy előre, a jövő felé. Azok számára, akik gyakorlatban ténylegesen átélték mindezeket az eseményeket és tényeket ez azt jelenti, hogy meg kell óvniuk a nyersanyagot a feledéstől, rendezniök kell s felderíteniök kiemelve belőle azt, ami döntő és jellegzetes s megszabadítva magukat a lényegtelen és jelentéktelen dolgok terhétől. A többiek számára ez azt jelenti, hogy figyelmen kívül kell vizsgálniuk az anyagot, részletesen és rendszeresen tanulmányozniuk történelmi alapon, legújabb történelmünk alkotói nyomán, akik ma még élnek vagy csupán tetteik nyomán élnek a népi legendákban — ugyanakkor szintén elválasztva a fontosat a lényegtelenétől és a döntő fontosságút és jellegzetest követve a megjelenés és kifejlődés értelmében mindannál, ami új, ami ennek a keletkezésnek a konkrét formáit és fejlődését jelölj meg és ami a letűnő megszűnésének konkrét formáját mutatja. Olvasszák egybe a történelmit és a nemzetileg fontosat, jellegzetesét, újat, hősit eleven konkrét művészi képekbe és osztályszerűen, csoportosan, hivatásszerűen ezernyi emberből személyenként formálják ki azt az összetett alakot, aki az új eleven embert, a hőst, vagy senkiházit jelenti. Így adják például parasztságunk harci eltökéltségét a háborúban, s ez annál erősebb lesz, minél kevesebb féltékenységgel van birtokán. Magyarazzák meg, hogyan támadnak a hősök és tegyék semmivé azok halálát, akiket a halál lekaszált. Másrészt pedig az összetétel ugyanilyen törvényei alapján adjanak képet a bitorlóról, mutassák meg az áruló reakciós alakját és az árulót, akit a reakciók félrevezettek. Mutassák meg azokat, akik a háborúban elkövetett bűntetteik miatt vagy azért, mert az idegeneket szolgálták, külföldre me-

nekültek bűnös lelkiismeretükkel és más idegen szolgálatba álltak. Vagy ugyanezeket itthon, amint koffereken ülnek, menekülteknek számítanak saját hazájukban, várva »a beavatkozást«, azokból a hírekből táplálkozva, amelyeket reggel agyalnak ki és amelyekben estére maguk is hisznek és abból élve, hogy eladják magukat és értékesítik törvényellenesen szerzett vagyonukat. A gyökerüket vesztett hisztérikus, bukásra ítélt, de visszataszító, tragikomikus, sőt nevetséges embereket mind meg kell mutatni, mert így néznek ki azok, akiket a történelem elítélt és akik nem ismerik el a történelem ítélszékét és nem értik meg saját szavukat, amelyen a történelem szól hozzájuk. Hogy meg ne értsék őket, hogy meg ne hallják szavukat, valamilyen dadogó nemzetközi nyelven, a kutyák nyelven kezdenek beszélni.

Mindez megköveteli, hogy irodalmunk kitérjen népünk közeli és távoli multjára és megvilágítsa azt a népfelszabadító harcok, az újjáépítés igazságán és tapasztalatain keresztül; azokon a tudományos igazságokon keresztül, amelyek a népfelszabadító harcokban és az ország újjászületésében irányadóak voltak és maradtak minden tevékenységben. Irodalmunk például nem mutatta be a régi Jugoszlávia osztályainak harcát, a nemzeti elnyomást és így tovább. Ennél azonban nem lehet megérteni mindazt, ami azután következett, sem azt, ami egészen új Jugoszlávia igazi új tartalma. Irodalmunk ugyanígy nem adott még szerepet a népeink szerepének és törekvéseinek a parasztlázadásokban. az első szerb felkelésben, a későbbi harcokban és így tovább. Másrészt az irodalomnak elébe kell vágnia a mai kornak, élen kell haladnia a nép előtt, be kell pillantania a jövőbe, megmutatva a népnek a fejlődés útját. Enélkül az író nem nevelheti a népet munkára és hőstettekre, nem vehet részt megtermékenyítően a haza és az ember megújításában.

Nevelni a népet, az ifjúságot, az író számára ez azt jelenti, felfegyverezni őt eszmei fegyverrel, kifejleszteni ízlését, magasabb színvonalra emelni igényeit, új megismerésekkel új írói mintaképekkel gazdagítani, megmutatva az embereknek, milyennek kell lenniök és milyeneknek nem szabad lenniök. Mindez természetesen megköveteli minden irodalmi eszköz alkalmazását és kifejlesztését, minden irodalomágazatot, stílust, jelleget. Ez viszont még pontosabban megvilágítja és kézzel foghatóvá teszi a kultúrskiűkségleket és országunk szükségleteit, illetve a legsürgősebb feladatokat, különösen számunkra, irodalmi munkások számára, akik ez ország polgárai vagyunk, amely ország — ahogyan Makszim Gorkij mondaná — »azt a nehéz és gyönyörű feladatot vállalta, hogy megsemmisíti gyermekkortól kezdve az ember bármiféle megnyomorításának körülményeit, hogy harcol az ember igazi szabadságáért, amely csak akkor lesz valóban lehetséges, amikor eltűnnek az éhínség, kapzsiság, ellenségeskedés okai.«

Országunk egyik sürgős szükséglete, illetve irodalmunk szükséglete íróink elindítása és nevelése a szívós önnevelésben, a fáradhatatlan irodalmi munkában. Szükség van az irodalom fellendülésére magasságban és szélességben is. Nagyon sok írónk az utóbbi időben ízlése és igényei szerint, amelyeket önmagukkal szemben támasztottak, idősebbekké váltak, mint amilyeneknek alkotói minőségükben lenniök kellene és mint az nálunk általában megengedhető. Az irodalmi termelést azonban mindenképpen fokozni kell. Az irodalmi termelőképeség fokozása és a termelés növelése a tömegakarát kifejezésre juttatása az irodalomban egyben pedig a nyersanyag megteremtése, amely nélkül nem jelentkezhethet magas minőségű irodalmi alkotás, ahogyan a nagy népi vagy művészi époszok a multban nem jelentkezhettek volna a népművészet nyers-

anyaga nélkül. Ebből már következik a szükségesség, hogy fokozott figyelmet szenteljenek a korszerű népművészet összegyűjtésére, amely a népfelszabadító harcokban és azok után alakult ki.

Országunknak, illetve irodalmunknak elengedhetetlenül szüksége van a XIX. századbeli harcos és realista irodalmi hagyományaink felújítására és kifejlesztésére. Szükség van a költő nevelésére Heine vagy Nekraszov, Majakovszki és Zmaj hagyományain, akik lépést tartottak az élettel, vitába szálltak vele, bíralták, kiemelték azt, ami haladó és emberi abban. Az író aki harcol a korról, tudatosan megtéremti benne a megkülönböztetéseket és lépést tart az élettel, elébe vág és megvilágítja a jövő egyes állomásait — ilyen íróra szüksége van az országnak és az irodalomnak, különösen egy ilyen korban, amely telve van fordulópontot jelentő eseményekkel, drámaisággal, emberi alkotással, olyanval, amely egy éjszaka alatt átforgatja a világot.

Országunknak és irodalmunknak szüksége van az aktív tevékenység felélénkítésére, minden irodalmi műfaj fejlesztésére és élénkítésére, valamint az egyes műfajok fejlesztésére azokkal a jelenségekkel kapcsolatban, amelyek leginkább megfelelnek az egyes ágazatok építőmunkájának és összefüggésben állnak a társadalmi és irodalmi viszonyokkal, amelyekben tevékenységük elengedhetetlen és megtermékenyítő hatású. Ma, például, nálunk sürgősen szükséges a színjátszásnak és bírálatnak, különös figyelmet szentelni, részben általános jelentősége miatt, részben azért, mert rendkívüli mértékben elmarad más ágazatok mögött, amelyek — mint mondtuk — szintén lemaradtak az élet valósága mögött.

Országunk olyan korszakban él, amelyben hihetetlenül éles a dramatizálás, a régi lerombolásának és az új kifejlődésének dramatizálása. A drámaírók előtt a népfelszabadító harc hősei, az újjáépítési nagy munka hősei állanak: egyszerű és áldozatkész emberek, akiknek »hősi esztelensége felér a legvilágosabb világfelfogásokkal és elme-futtatásokkal az életről és az emberről«, »emberek egyszerűek és közönségesek ugyanúgy, amennyire nagyok«, — nagyok, — amennyiben meg nem alkuvók, lázadók és munka lelkesültségének megszállottjai. A felszabadulás után színpadaink számban rendkívül megnövekedtek s új hálás publikumhoz jutottak. Népünk megérti a színházat, mint iskolát, amelyben jól megtanulhatja, mit kell szenvedélyesen szeretnie, mit gyűlölni s mi a megvetendő. És mégis — még ma sincs egyetlen igazán jelentős hazai drámánk a népfelszabadító harcok és az ország kiépítésének korszakából.

Az őszinte, fáradhatatlan, tudományosan nevelő irodalmi bírálat szükséges úgy az irodalom, mint a nép számára olyan napokban, amelyeket most él át országunk. Figyelemmel kell kísérnie a bírálatnak azt a nagytömegű lefordított és belföldi könyvet, ami naponta elhagyja a sajtót és amire az új olvasó mohón les. A kritikának kell megmagyaráznia a könyv értelmét világosan és tárgyilagosan kell ítélnie értékeiről és fogyatékeiről, előtérbe kell helyeznie a legjelentősebb irodalmi alkotásokat és támogatnia kell terjesztését a nép körében, ugyanakkor a gyengébb könyveket értéküknek megfelelő helyre kell állítani. Kritika nélkül a tapasztalatlan olvasó a számtalan könyv előtt hasonlít az ismeretlen vidéken vezető nélkül utazó utasra; bírálat nélkül — a könyv a tapasztalatlan olvasó kezében tehát olvasótömegünk számára félig-meddig néma, kevesetmondó marad. Olyan időben, amilyent mi élünk, elengedhetetlen a kritika már csak a reakciós irodalom ellen, a dekadens »izmusok« feltámadása elleni szakadatlan harc miatt is — és szükséges az új pozitív hazai irodalmi jelenségek támogatásáért és fej-

lesztéséért. A kritikának kell megtanítania az ifjú írókat az eszmei és irodalmi írástudásra, az irodalmi alkotások építőformáira, a szölamok kiépítésének ügyességére, a nyelv tisztaságára. Bjelinszki hangsúlyozta, hogy »az irodalomnak kéz a kézben kell haladnia a bírálattal«. Az új irodalmi alkotások a kritika számára új, magasabb feladatokat jelentenek és a gondolatok fejlődése a bírálatban új művészi alkotásokat készít elő. Nálunk azonban az irodalmi kritika, különösen a jó, ritka. Egy év alatt például három Andrics regény jelent meg, amelyek aszerint, ahogy az író szavakkal megrajzol és ahogyan a negatív jellemet kiformalja és kialakítja, irodalmunk legnagyobb eredményei közé tartoznak. Ebben az évben jelent meg Segedin regénye is, amely bizonyos sajátosságaival halaszthatatlan vitát tesz szükségessé, továbbá Misko Kranjec új regénye és így tovább. A kritika azonban továbbra is néma. Vagy éppen a hallgatással bírál. A néma, elfojtott kritika pedig a legaljasabb és a legrombolóbb bíráló.

Hazánk, amely gondolkozik és alkot, gyermekei számára egyre több és több eredeti, gyermekeknek való könyvet követel, amelyek eleve nek, egyszerűek, amelyekből kiragyg az igazság, a természetről, a mindenségről, az emberről, az életről, a hazáról. Az országnak, amelyet az őszinte kritikára és önkritikára legalkalmasabb társadalmi erők képviselői irányítanak, az országnak, amelyben a régi maradványait úgy őrzik, mint Herzen fontos és értelmetlen feljegyzéseit, amelyek zavarják az új élet fellendülését — több egészséges és merész szatirikus és humorisztikus irodalmi műre van szüksége. Országunk már kezdi megteremtteni filmjét — itt viszont forgató könyvekre van szükség. Országunkban az alkotó szabad munka dalt kíván — dalra van szüksége mindenekelőtt népünknek és ifjúságunknak. Énekre oly nagy szükségünk van, mint a levegőre.

Országunknak és irodalmunknak sürgősen szüksége van népeink irodalmainak egymásbaoladására. Irodalmunknak szüksége van a minél gyökeresebb nyelvújításra. Elsősorban a közbeszéd nyelvéből, abból a tartalékból, amelyet népi forradalmunk teremtett, továbbá a nem eléggé kihasznált népdalokból és mesékből.

Röviden szólva, ezek a szükségletek, ezek országunk igényei és irodalmunk követelményei. Ebből erednek alapvető feladataink is, a mi feladataink, mint egyes személyeké és a jugoszláv írók szövetségének feladatai is.

Az irodalom földadatainak jelentősége és értelme megadja a választ a kérdésre: melyik és milyen irodalom jelentheti e feladatok irodalmi teljesítését az igaz megörökítést, az élet átalakítását; illetve, milyen irodalom felel meg az ország haladásának és magának az irodalom haladásának. Úgy tűnik előttünk, hogy ez realista irodalom és pedig — körülményeinkhez képest — a realizmus irodalma a romantika elkerülhetetlen elemeivel, amely a valósággal való élő pakcsolat megteremtését hirdeti a munkának, az élet igenlésének nevelésében, az új életformák kiépítésének lelkesültségében, a letűnt világ iránti gyűlöletben, valamint az akarat és az értelem merészségében.» (Maxim Gorkij).

Teljesítjük-e mi, Jugoszlávia irodalmi munkásai a reánk háruló feladatokat? Milyenek a tárgyi és alanyi feltételek a feladatok elvégzésére?

Bizonyos vonalon az irodalmi munkásság feltételei megjavultak és állandóan javulnak úgy, ahogyan az ország ujjáépítésének, valamint gazdasági és kulturális életének fejlődési folyamata előreljut. Az írók anyagi helyzetét nagyjából rendezik. Az irodalom és az irodalmi munkás tekintélye a nép körében rendkívül megnövekedett. A belföldi könyvek példányszáma rendkívül megnövekedett. A klasszikusoké a háború előtti

példányszám négy-ötszörösére, a korszerű elbeszélő írások tízszeresére, a versfüzetek húszszorosára növekedtek. A szerzői jogdíj százaléka 3—7-szeresre növekedett. Az állam a szerzői jogvédelmi törvénnyel védelme alá vette az irodalmi, művészi és tudományos alkotásokat, amelyeket állampolgáraink alkotnak és máris megkezdődött e törvény alkalmazása. Ezzel a törvénnyel az állam általános népi vagyonná nyilvánította az elhunyt szerzők irodalmi és művészi alkotásait, ha nincsenek közvetlen leszármazottai, illetve olyan kiskorú és önálló gazdálkodásra alkalmatlan örökösei, akik közvetlen leszármazottak. Az ilyen művek szerzői jogdíjának 50 százalékát az állam a megfelelő szerzői szövetségnek adja a kulturális munkások segítésére és ellátására. Az állam külön rendelettel szabályozza a tiszteletdíjakat az irodalmi munkáknál is, valamint a fordításoknál. Az állam által nyújtott közvetlen pénzsegély, amit szervezeteknek, intézményeknek és kulturális munkásoknak adtak, már ebben az évben is igen jelentős volt és bizonyos, hogy még növekedni fog. A régi Jugoszlávia 1939/40. évi költségvetésében a művészi kiállítások és művészi alkotások megvásárlása, a művészi és irodalmi pályázatok díjai, a kiállítási díjak, az irodalmi és művészeti társaságok segélyezése, az írók és művészek ideiglenes támogatása, a beteg és kirepedett írók és művészek segélyezése céljaira — 150.000 dinár szerepelt. Az új Jugoszlávia költségvetésében 1946-ban ugyanezekre a célokra 9.950.000 dinárt fordítottak. Ebből csupán az állami irodalmi díjakra 1946-ra 1.150.000 dinárt irányoztak elő, vagyis nyolcszor annyit, amennyit a régi Jugoszlávia az egész kultúrtevékenység »segélyezésére« és »biztosítására« fordított. Mindamellett még ki kell emelni, hogy az idén a tagállami közoktatásügyi minisztériumok szintén jelentős összegeket fordítottak irodalmi díjazásokra. A jugoszláv írók szövetsége ezen a téren szintén nagyon sokat tehet.

Másrészt az irodalmi tevékenység feltételei a régihez viszonyítva nem javultak abban az értelemben, hogy az írókat még ma is túlterhelik különböző állami, újságírói és egyéb kötelességekkel. Az írók szövetségének Jugoszláviában különös figyelmet kell szentelnie a hivatásos író alkotásaira, de törekednie kell, hogy különösen a mostani átmeneti időszakban ne fossza meg az államot a legfontosabb káderektől.

Az irodalmi munkásság tárgyi feltételei nálunk általában kielégítőek. Meglehetősen nagyszámú irodalmi munkásunk van, köztük mintegy tíz elsőrendű irodalmi alkotóművész. Az utánpótlás pedig hozzáfejlődik és még nagyobb erővel fejlődik fel a nép soraiból, amely annyi hőst és rohammunkást adott, annyi bölcs és fáradhatatlan politikust, katonát és állami vezetőt.

Elvégezhetjük-e tehát feladatunkat: hogy teljes kibontakozásában megmondjuk népünknek mi mindent végzett és mi mindent képes elvégezni? Elvégezhetjük-e a feladatokat, amelyek a forradalmi újjászületés és az ország kiépítése idején állnak országunk írói előtt, egy olyan országban, amely társadalmi értelemben a Szovjet Szövetségen kívül minden más országot túlhaladott és most az egész haladó világ szeme előtt és figyelve mellett fejt ki tevékenységét és ez a világ izgalommal várja országunk vállalkozásainak eredményeit és figyeli, mit mondanak Jugoszlávia írói hazájukról?

Úgy tűnik előttem, hogy leghelyesebben úgy felelhetünk meg erre a kérdésre, ha egy másik kérdéssel válaszolunk: lehetséges-e, hogy ezt ne végezzük el? Így tették fel eddig is felszabadító harcaink és kiépítésünk minden eddigi nagy kérdését. A kérdések ilyen feltevésére és megoldására tanított és tanít bennünket irányítóink a háborúban és az építésben: a mi Titóink!